

Bokanmälningar

Hans Lind:

Kan vi lita på nationalekonomerna?

Hans Lind blev herostratiskt ryktbar i samband med sin doktorsdisputation i höstas. Han valde nämligen att lägga fram sin bok *Wage Stickiness — A Theoretical Analysis* som doktorsavhandling i nationalekonomi, trots enhälliga avrådanden från handledare, examinator och opponenter. Avhandlingen blev också mycket riktigt underkänd, vilket förorsakade upprörda skrivelser på Dagens Nyheters kultursida¹. Man kan nog lugnt säga att Hans Linds doktorsdisputation hör till de mest omskrivna i svensk universitetshistoria, möjligen distanserad av Sven Stolpes disputation i Uppsala 1959.

Strax före disputationen publicerade Hans Lind en annan skrift, *Kan vi lita på nationalekonomerna?* (Akademilitteratur 1984, 155 sid., 84 kr.) Det är en helt liten bok, utan vetenskapliga ambitioner, men den är intressant och tankeväckande; den berör viktiga principfrågor och den borde finnas såväl inom som utom den nationalekonomiska professionen. Boken handlar nämligen om hur mycket (eller rättare sagt hur litet) vi nationalekonomer egentligen vet om den ekonomiska verkligheten, och den är en nyttig påminnelse om

hur bräcklig den vetenskapliga grunden är för våra ekonomisk-politiska rekommendationer.

Fyra felkällor

Författaren inleder boken med ett långt kapitel om felkällor hos den vetenskapliga verksamheten i allmänhet. Det är ett problemkomplex som berör alla vetenskaper — men kanske i synnerhet samhällsvetenskaperna, där forskarens personliga ideologi och eventuella bindningar till olika gruppintressen så lätt kan göra sig påmind. De felkällor som härvidlag vidlåder våra vetenskapliga utsagor kan enligt Hans Lind delas in i fyra grupper.

För det första har vi det faktum att vetenskapen ständigt utvecklas; vad som var en allmänt omfattad sanning för 10–20 år sedan är kanske bara ett dåligt skämt idag. Problemet är dock att man inte kan göra särskilt mycket åt detta. Bortsett från en till intet förpliktande skepsis i största allmänhet kan vi nämligen inte göra annat än bygga våra beslut på den bästa kunskap som *för tillfället* finns tillgänglig. Om vi ska bygga en bro, har vi inget annat alternativ än att anlita de bästa brobyggnadsingenjörer som finns tillgängliga — även om vi misstänker att ingenjörskonsten om hundra år kommer att ha utvecklats så att våra nuvarande byggmetoder

¹ DN den 4/10, 13/10, 18/10 och 22/10 1984. En utförlig recension av avhandlingen publicerades i DN den 29/10.

framstår som hopplöst primitiva och kanske rentav felaktiga.

Den andra felkällan består i att vetenskapen i sig kan vara ideologiskt färgad. Från vårt eget verksamhetsområde vet vi ju att den helt dominerande idétraditionen inom nationalekonomin, nämligen den neoklassiska, är klart samstämd med liberalismen. Eller som Villy Bergström uttryckte saken: "En nationalekonom är en person med doktorsgrad i liberalism". Hans Lind är dock nog med att påpeka, att det inte behöver vara något fel i detta. Ideologierna är i sig själva inte höjda över all kritik, och deras verklighetsbeskrivning står inte över alla krav på verifiering/falsifiering. En viss ideologi kan, säger Lind, vid en viss tidpunkt och på en viss plats, vara mer sann (i den meningen att den ger en mer korrekt bild av verkligheten) än någon alternativ ideologi. Det faktum att en viss vetenskap är "ideologisk", är *a priori* inget skäl att avfärda den.

För det tredje kan en enskild forskare omedvetet tolka sina resultat (eller välja sina problemområden och undersökningsmetoder) på ett sätt som står i överensstämmelse med hans personliga ideologi och föreställningsvärld. Och *för det fjärde* kan forskaren helt enkelt vara korrumpad och köpt. Även om de senare kapitlen i boken inte explicit anknyter till de fyra felkällor författaren räknat upp, ger dock texten intryck av att Hans Lind, i de fallstudier han sedan redogör för, fäster huvudvikten vid den *andra* och den *tredje* felkällan. Vad den *fjärde* felkällan beträffar, utgör den ju inte bara den allvarligaste anklagelsen mot yrkeskåren, utan den är också den som är svårast att belägga. Författaren behandlar den därför helt korfattat och avstår från att ta ställning till om den haft någon betydelse. Det är ju egentligen bara Sven Grassman som har framkastat sådana anklagelser på fullt allvar.

Tre fallstudier

Därefter går Hans Lind över till att ge konkreta exempel på fall där fram-

stående företrädare för nationalekonomin gått ut med specifika ekonomiskpolitiska rekommendationer utan att ha haft särskild solid vetenskaplig grund för detta. De tre fallen rör a) diskussionen om den svenska krispolitiken i början av 80-talet, b) löntagarfondsdebatten och c) kärnkraftsomröstningen.

Ekonomernas syn på krispolitiken får representeras av de s k sexlingarnas uppmärksammade artikel i *Arbetet* i februari 1981, och Hans Lind utsätter argumentationen i artikeln för en närgående granskning. Slutsatsen blir att nationalekonomin har en så pass bräcklig kunskap om hur makroekonomin egentligen fungerar, och om vad stabiliseringspolitiken egentligen får för verkningar, att sexlingarnas debattartikel inte kan sägas uppfylla strikta vetenskapliga krav. Samma slutsats gäller för löntagarfondsdiskussionen, där den nationalekonomiska professionen får representeras av några artiklar av Assar Lindbeck och Hans Tson Söderström.

Granskningen av dessa artiklar går ut på *dels* att de inte redovisar alla förutsättningar som ligger bakom artikelförfattarnas resonemang, *dels* att de använder vissa ord och uttryck (t ex "beslut", "byråkrati" och "maktkoncentration") utan att exakt definiera vad som menas med dessa begrepp, och *slutligen* att frågorna om val av ekonomiskt system för landet är mycket stora och mycket svåra; och den nationalekonomiska vetenskapen har inte på långt när fullständig kunskap om dem. Artikel-författarna har därför uppträtt under en falsk vetenskaplig täckmantel när de gett uttryck för en viss uppfattning i frågan. Vad gäller kärnkraftsomröstningen är det samma sak: alla beräkningar av kostnaderna för en avveckling är i princip osäkra, och de 22 nationalekonomer som undertecknat det upprop mot Linje 3 som publicerades i mars 1980, har inte i tillräcklig grad betonat detta.

Hans Linds bok är som sagt intressant och stimulerande. Därmed är inte sagt att jag delar alla hans slutsatser. Tvärtom är ju kännetecknet på en bra bok, att den provocerar läsaren att tän-

ka efter — för att i vissa fall komma till andra slutsatser än de som framförs av bokens författare. Som jag ser saken, kan Hans Linds resonemang diskuteras på två olika nivåer.

Den första nivån är strikt principiell och rör formerna för den offentliga debatten. I referatet av de tre fallstudierna ovan framgår, att Lind ställer mycket stränga, ja rentav vetenskapliga, krav på nationalekonomernas debattinlägg. Och det kanske är rimligt. Man kan kanske tycka att de som har fina titlar och höga tjänster inom den akademiska världen alltid ska uppträda på ett visst sätt: egentligen ska de alltid sitta stilla i sina elfenbenstorn, men om de någon gång ger sig ut i den allmänna debatten ska det ske med fullständig notapparatur, med filosofiskt oklanderliga begreppsdefinitioner, och med alla reservationer redovisade. Min omedelbara reaktion inför dessa krav är ett par praktiska frågor: gäller detta enbart nationalekonomerna, eller ska alla debattdeltagare (dvs även de som saknar akademiska titlar) åläggas samma krav? Och vad säger i så fall dagstidningarnas debattredaktörer: Finns det utrymme för sådana artiklar?

Ja, jag vet inte. Jag bara ställer frågorna här, eftersom de inte ställs i Hans Linds bok. Om man funderar lite mer på detta, inser man att problemet handlar om hur man ska förena rollerna som samhällsmedborgare och vetenskapsman. Endast en filosofisk kammarlärare, utan praktisk erfarenhet av ekonomi och politik, kan väl tro att man kan bygga vattentäta skott mellan rollerna. Som samhällsmedborgare är det ju ens skyldighet att bekämpa företeelser som man upplever som skadliga för samhället, det må vara apartheid, löntagarfonder eller kanske privata barndaghem. Om man dessutom som vetenskapsman har studerat dessa eller närbesläktade frågor i många år, och till viss del har byggt sin uppfattning på dessa studier, ja, då ska man väl också meddela detta i debatten? Och nu kommer den svåra frågan: Om vetenskapen inte ger ett hundra procentigt stöd för ens uppfattning (och det gör ju vetenskapen aldrig;

världen *kan* vara platt, även om sannolikheten är liten), ska man då avstå från att använda sin vetenskapliga auktoritet, ska man då göra sina debattartiklar mindre effektiva genom att fylla dem med reservationer? Därigenom begär man kanske ett debattekniskt självmord och hjälper motståndarnas argumentation för en sak som man uppfattar som skadlig, men man gör det förstås med den intellektuella hedern obefläckad. Men då kunde man kanske lika gärna ha stannat kvar i elfenbenstornet hela tiden?

Är det vår plikt som samhällsmedborgare att bekämpa skadliga och kanske rentav katastrofala företeelser med alla till buds stående medel? Ja, kanske. Man kan inte ge något generellt svar på den frågan, utan man får ta ställning till den från fall till fall. Och hur blir det då med vetenskapsmannen: ska kravet på intellektuell hederlighet (dvs att man redovisar alla reservationer) gå före kravet på att man tar sitt ansvar som samhällsmedborgare (dvs att man bekämpar de farliga företeelserna så effektivt som möjligt)? Jag vet inte. Jag bara ställer frågorna.

Jag nämnde i inledningen till detta avsnitt att man kan diskutera Hans Linds resonemang på två nivåer. *Den andra nivån* rör det faktiska sakinnehållet i hans fallstudier. Jag har nämligen en känsla av att han ibland förtiger vissa fakta för sina läsare, förmodligen i syfte att skapa intryck av att nationalekonomerna vet mindre än de faktiskt gör. Möjligen gör han detta för att han, genom att inte redovisa alla fakta, vill ta sitt ansvar som samhällsmedborgare och så effektivt som möjligt bekämpa och diskreditera vad han uppfattar som en farlig och skadlig vetenskap. Låt mig ta ett exempel.

I kapitlet om Krispolitiken beskriver författaren hur en av sexlingarna (Klas Eklund) förespråkat en minskning av budgetunderskottet därför att stora budgetunderskott driver upp räntenivån, och höga räntor dämpar industriinvesteringarna. Om detta resonemang skriver Hans Lind att vi faktiskt inte *vet* om högre räntor tenderar att

dämpa investeringarna, och han hänvisar till en studie av några SNS-ekonomer som skulle kunna tyda på motsatsen. Avsnittet leder fram till en rekommendation till nationalekonomerna att inte kritisera budgetunderskottet med de argument som Klas Eklund gjort: "Så länge det inte finns några konkreta empiriska resultat yttrar vi oss inte om vilka samband som är viktiga i verkligheten" (sid. 77). Om detta finns det mycket att säga. För det första existerar det mängder av konkreta empiriska resultat som visar att höga räntor leder till lägre investeringar. Nationalekonomerna har under de senaste 30–40 åren samlat data och estimerat investeringsfunktioner som praktiskt taget entydigt pekar på ett sådant samband. Detta förtogs helt av Hans Lind. För det andra är den SNS-studie som han anför en mycket liten och anspråkslös undersökning med intervjuer med finanscheferna i fem (!) svenska industriföretag. Under dessa intervjuer har cheferna bl a sagt att de inte påverkas av räntenivån när de beslutar om sitt företags investeringar. Och här har vi en fråga om vetenskaplig metodologi: Ska man främst lita på vad en handfull direktörer säger att de gör, eller ska man främst lita på vad en överväldigande mängd empiriska data visar att de *verkligen* gör? Jag tycker personligen att en forskare bör vara så pass kritisk till sitt ämne att han *aldrig* tar ett intervjuvar för gott, utan i stället strikt håller sig till det verkliga observerade beteendet.

Den begåvade, men kritiske doktoranden

Ett tänkvärt avsnitt i boken handlar om hur den etablerade nationalekonomiska idétraditionen sätter sin prägel på forskningen och undervisningen, och om hur nya studenter tvingas in i den neoklassiska fällan även om vi formellt bekänner oss till pluralismen och till forskningens frihet. Pedagogiskt och övertygande visar författaren hur man kan rangordna doktoranderna enligt två dimensioner: dels efter graden av deras kritiska inställning till traditionell

teori, dels efter deras begåvning. Vi får då fyra grupper av doktorander: de begåvade okritiska, de obegåvade okritiska, de begåvade kritiska och de obegåvade kritiska. Det gängse stipendie- och anslagssystemet, i kombination med professorernas riskaversion, gör att de två sistnämnda grupperna snart gallras ut ur den akademiska karriären. Med en insikt som grundar sig på det självupplevda visar Hans Lind hur systemet behandlar var och en av de fyra grupperna, och trots att det inte råder någon tvekan om vilken grupp han identifierar sig själv med, får man leta förgäves efter tecken på personlig bitterhet eller hätska utfall i texten. Man anar till och med en viss förståelse för den stackars professor som råkar få en kritisk sinnad student på halsen: det är inte så lätt att ragga stipendier och anslag åt en doktorand som konsekvent vägrar använda sig av de forskningsmetoder som professorn anser sig veta är de bästa för ändamålet.

Huvudintrycket av boken är således ganska sympatiskt: den pekar på viktiga problem, och den diskuterar dessa på ett ofta övertygande sätt. Ska man avslutningsvis rikta någon övergripande kritik mot boken, kan man kanske säga att författaren ibland gör intryck av en viss metodmässig naivitet. Man får en känsla av att en tids studier i modern nationalekonomisk metoddebatt skulle ha resulterat i en något anorlunda text. Låt mig ta ett exempel.

Hela boken andas skepsis mot gängse nationalekonomiska metoder. Dessa sägs dels bygga på orealistiska antaganden (t ex perfekt konkurrens och vinstmaximering), dels vara alltför matematiska. Det är en förstälilig reaktion. Men nu är det ju så att en teori aldrig kan ge en fullständig bild av verkligheten; endast verkligheten själv kan ge en fullständig bild av det ekonomiska livets alla detaljer. Och om vi hade intellektuell kapacitet att överblicka hela denna myllrande verklighet, behövde vi ju inga teorier. Den viktiga frågan är därför inte huruvida vår neoklassiska teori bortser från vissa aspekter hos verkligheten (för det gör den), utan huruvida

det finns någon annan teori som ger en mer fullständig, men ändå hanterbar, bild av verkligheten.

Neoklassisk allmän-jämviktsteori är t ex orealistisk i den meningen att den (åtminstone i läroboksversionen för grundnivån) förutsätter perfekt konkurrens och vinstmaximering. Å andra sidan är teorin realistisk i den meningen att den tar hänsyn till *interdependensen i det ekonomiska systemet*, dvs det faktum att förändringar i en sektor av ekonomin påverkar alla andra sektorer, vilket i sin tur påverkar den första sektorn osv. Ingen annan teoribyggnad kan ge en så detaljerad, och jag skulle vilja säga realistisk bild av interdependensen i systemet. Nå, en teori som bortser från förekomsten av monopol, men som tar hänsyn till interdependensen — är den mer eller mindre realistisk än en teori som gör mer rimliga antaganden om företagets beteende, men som inte tar hänsyn till interdependensen utan behandlar varje marknad som en isolerad enhet? Jag vet inte. Det är en svår fråga.

Faktum är att det pågått en intensiv metoddiskussion om denna fråga under de senaste decennierna. Diskussionen har delvis rört de principiella frågorna, t ex den om huruvida en teori i första hand bör vara realistisk, eller om det "räcker" med att den ger bra prediktioner. En annan fråga är huruvida den ökade användningen av matematik fjärrmar teorin från verkligheten eller tvärtom: det *kan* ju faktiskt vara så att verkligheten är så komplicerad — till exempel på grund av interdependensen mellan marknaderna — att vi bara kan klara av att överblicka den men hjälp av

en avancerad matematisk modell. Men debatten har också berört empiriska problem, och den centrala frågeställningen har varit vilken av existerande teorier (som alla naturligtvis är "orealistiska" på ett eller annat sätt) som gett de bästa prediktionerna av verkliga förlopp.

Det finns inte utrymme här att närmare redogöra för, eller ta ställning till, denna omfattande metoddiskussion; som en första introduktion kan man vända sig till Mark Blaug's (1980) lärobok. Det märkliga är dock att Hans Lind förefaller helt omedveten om denna metoddiskussion — i alla fall antyder han inte med en rad att den existerar. Visserligen är hans bok helt anspråkslös till formatet, men att bara avfärda den neoklassiska teorin med att den bygger på en förenklad bild av verkligheten är lite väl kortfattat, för att inte säga naivt.

Kan vi lita på nationalekonomerna? är således en läsvärd bok, men man får läsa den med omsorg och eftertanke; förhoppningsvis lockar den till fördjupade metodologiska studier. Slutfrågan blir: *Kan vi lita på Hans Lind?* Nja, kanske. Vi får ta honom med en nypa salt. Han förtiger en del. Men han menar nog väl i alla fall.

Referens:

Blaug, M., [1980] *The Methodology of Economics*, Cambridge University Press.

Docent Mats Persson
 Institutet för internationell ekonomi
 Stockholms universitet